

ZDZISŁAWA JANISZEWSKA-NIEŚCIORUK

*Uniwersytet Zielonogórski*

## **MOŻLIWOŚCI OPIEKI LOGOPEDYCZNEJ W KONTEKŚCIE PROWŁĄCZAJĄCYCH DZIAŁAŃ I ROZWIĄZAŃ W SYSTEMIE EDUKACJI**

**ABSTRACT.** Janiszewska-Nieścioruk Zdzisława, *Możliwości opieki logopedycznej w kontekście prowadzących działań i rozwiązań w systemie edukacji* [Possibilities of Speech Therapy in the Context of Pro-Inclusive Activities and Solutions in the Education System]. Studia Edukacyjne nr 25, 2013, Poznań 2013, pp. 17-27. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2610-9. ISSN 1233-6688

Speech therapy, realized in the framework of a well-organized system, has a significant meaning for the quality of promoting the inclusion of students with special needs in mainstream education. There is a need for guaranteed specialist support in the framework of a diversified and extensive therapeutic offer as well as for highly trained professionals. In the case of inclusion, support is given by the cooperative team of specialists – teachers, educators, pedagogues, and speech therapists. The work of a team for a child/pupil should be a consequence of previously made decisions and actions, they should include the progress of education and efficiency (or lack of it) of adopted forms of therapy or support. Long-term educational and therapeutic support, differentiated and yet more valid, because being under constant control and evaluation creates a new educational reality for children/pupils with special needs. A question might be stated whether the mainstream education system is designed in order to provide incessant and comprehensive support, especially as organized speech therapy care, and how this preparation should be understood. In the article I have attempted to present the possibilities of pro-inclusive changes in the education system as well as the weaknesses which might impede or limit this care.

**Key words:** speech therapy care, inclusion education, student with special needs

### **Wprowadzenie**

Edukacja włączająca osoby o specjalnych potrzebach jest ciągle aktualnym i wysoce absorbującym problemem zarówno w sferze teoretycznych założeń, jak i praktycznych działań oraz rozwiązań. Niezależnie, czy jest ujmowana jako pewna opcja czy wersja prointegracyjnego kształcenia i dlatego z nim utożsamiana, bądź odrębna koncepcja teoretyczna generująca nowe organizacyjno-programowe rozwiązania, pozostaje ważnym

animatorem zasadniczych zmian w teorii i praktyce kształcenia dzieci/uczniów o szczególnych rozwojowych i edukacyjnych potrzebach oraz psychofizycznych możliwościach<sup>1</sup>.

W owe zmiany, mające obecnie status systemowych, wpisują się działania związane z opieką logopedyczną, a więc profilaktyką, diagnozą i terapią zakłóceń, jak też zaburzeń procesu porozumiewania się oraz ich społecznych i indywidualnych następstw<sup>2</sup>. Eliminowanie lub łagodzenie skutków wskazanych zaburzeń obliguje do zagwarantowania specjalistycznej logopedycznej pomocy wszystkim oczekującym uczniom. Pomoc udzielana przez zróżnicowanych w swych kompetencjach profesjonalistów i urozmaicona w swej ofercie (organizacyjnie, programowo, przestrzennie), poszerzona o zabiegi prewencyjne i dobrze skoordynowana, powinna sukcesywnie uelastyczniać się na potrzeby uczniów i systemu edukacji, stając się jego integralnym elementem. Co warte podkreślenia, całozyciowy wymiar współczesnego kształcenia sprzyja niesieniu pomocy i specjalistycznego wsparcia także osobom dorosłym.

Dokonujące się obecnie korzystne zmiany w polskim systemie kształcenia, wyrażające się w prowłaczającej aktywności i kooperacji jego poszczególnych struktur, stwarzają osobom z niepełnosprawnością czy o specjalnych potrzebach nową edukacyjną rzeczywistość – wysoce zindywidualizowane i zróżnicowane, a zatem bardziej niż dotąd trafne i dostępne w swej ofercie edukacyjne i terapeutyczne wsparcie, cyklicznie monitorowane i ewaluowane w celu zmiany rodzaju, zakresu, miejsca i czasu jego udzielania. W sytuacji inkluzji konieczne wsparcie jest udzielane przez kooperujący ze sobą zespół specjalistów – nauczycieli, pedagogów i logopedów. Zespół ten generuje i cyklicznie weryfikuje indywidualne programy edukacyjno-terapeutyczne lub karty specjalnych potrzeb uczniów, co w większym niż dotąd stopniu zapewnia także jego ciągłość i systematyczność. Nasuwają się pytania, czy do udzielania ustawicznego i wszechstronnego wsparcia, zwłaszcza w postaci zorganizowanej opieki logopedycznej, wystarczająco przygotowany jest system ogólnodostępnej edukacji i co przez to przygotowanie należy rozumieć? W niniejszym artykule wskazuję przede wszystkim na możliwości tkwiące w kontekście prowłaczających zmian w systemie kształcenia, podkreślając słabości, które mogą opiekę logopedyczną utrudniać bądź ograniczać<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> Interesujących rozważań dotyczących istoty i skomplikowanych relacji edukacji włączającej, integracyjnej i specjalnej dokonuje w swoich publikacjach Grzegorz Szumski: *Integracyjne kształcenie niepełnosprawnych*, Warszawa 2006; *Wokół edukacji włączającej*, Warszawa 2010.

<sup>2</sup> G. Jastrzębowska, *Podstawy teorii i diagnozy logopedycznej*, Opole 1998; *Stan i perspektywy opieki logopedycznej w Polsce*, [w:] *Logopedia. Pytania i odpowiedzi. Podręcznik akademicki*, red. T. Gałkowski, G. Jastrzębowska, Opole 1999.

<sup>3</sup> Por. Z. Janiszewska-Nieścioruk, *Aktualne preferencje edukacyjne uczniów o specjalnych potrzebach i ich konsekwencje*, Sopot 2011; *Opieka logopedyczna w kontekście proinkluzyjnych dążeń uczniów o specjalnych potrzebach*, Hradec Králové 2012.

## **Możliwość pierwsza.**

### **Wykorzystanie dotychczasowych doświadczeń w organizowaniu i świadczeniu opieki logopedycznej**

Organizacja specjalnej pomocy czy specjalistycznego wsparcia uczniów w ogólnodostępnej, zarazem włączającej, edukacji polega na uruchomieniu w jej przestrzeni zróżnicowanych w swej ofercie pomocowych działań i rozwiązań, zawsze elastycznie „reagujących” na potrzeby, możliwości i umiejętności oraz efekty nauczania i terapii. Wskazane działania, poprzedzone wielospecjalistyczną i cyklicznie weryfikowaną diagnozą, dostosowaniem organizacyjnym i programowym placówek, stanowią duże wyzwanie dla grona profesjonalistów, w tym odpowiednio przygotowanych nauczycieli<sup>4</sup>. Zwłaszcza w zakresie opieki logopedycznej – od profilaktyki po terapię opóźnień i zaburzeń w rozwoju mowy – korzystne i warte wykorzystania dla przygotowania i tym samym podniesienia jakości specjalistycznego wsparcia uczniów mogą okazać się rodzime doświadczenia w organizowaniu i funkcjonowaniu opieki jako systemu<sup>5</sup>. Niezwykle ważne jest usunięcie ciągle zauważanych słabości w dotychczasowym kształceniu specjalistów.

Przygotowanie odpowiednio wykwalifikowanych i kompetencyjnie zróżnicowanych kadr dla poszczególnych ogniw systemowo ujmowanej i realizowanej opieki logopedycznej obliguje do właściwego oraz starannego przygotowania pedagogów i nauczycieli, którzy są bardzo istotnym, brakującym ogniwem pomiędzy specjalistyczną kadrą poradni psychologiczno-pedagogicznych (też innych specjalistycznych poradni systemu edukacji, zdrowia i opieki społecznej) a środowiskiem rodzinnym ucznia z opóźnieniami czy zaburzeniami w rozwoju mowy<sup>6</sup>. Stanowiąc pośrednią i zarazem dodatkową grupę specjalistów, zwiększają liczbę podmiotów włączających się i współodpowiedzialnych za przebieg i wyniki logopedycznej terapii dziecka. W owej terapii niebagatelną rolę odgrywają też rodzice wspierani przez logopedów, a w szczególności przez odpowiednio przygotowanych nauczycieli i pedagogów.

Wzrost potencjału kadrowego w środowisku wychowawczym, szkolnym (także przedszkolnym) i terapeutycznym, jak podkreśla Grażyna Jastrzębowska<sup>7</sup>, ułatwia kontakt dziecka/ucznia i jego rodziców ze spe-

<sup>4</sup> *Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna. Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? Przewodnik*, Warszawa 2010.

<sup>5</sup> Por. G. Demelowa, *Przedszkole – podstawowe ogniwo pomocy logopedycznej*, Logopedia, 1978, nr 13.

<sup>6</sup> Por. L. Kaczmarek, *Model opieki logopedycznej w Polsce*, Gdańsk 1991; E. Minczakiewicz, *Logopedia. Mowa – Rozwój – Zaburzenia – Terapia*, Kraków 1997; G. Jastrzębowska, *Podstawy teorii; Stan i perspektywy opieki logopedycznej*.

<sup>7</sup> G. Jastrzębowska, *Stan i perspektywy opieki logopedycznej*.

cjalistami, czyniąc opiekę logopedyczną bardziej spójną, ciągłą i systematyczną. Właśnie taki model, który teraz ma szansę w pełni funkcjonować, z różną skutecznością próbowano wprowadzać w XX wieku. Co warte podkreślenia, priorytetowe dla skutecznej terapii opóźnień i zaburzeń mowy u dzieci uznawano wtedy odpowiednie przygotowanie nauczycieli, lekarzy i psychologów. Organizowano dla nich specjalistyczne formy kształcenia logopedycznego, a w szkołach zajęcia dla wadliwie mówiących dzieci. Szkoły obligowane były do kooperacji ze szkolną poradnią fonologiczną – koordynującą i monitorującą opiekę. Ponadto, uruchamiano szeroko zakrojone działania profilaktyczne obejmujące rodziców, nauczycieli, wychowawców i inne osoby mające kontakt z dziećmi. Wykorzystanie dotychczasowych doświadczeń w systemowym regulowaniu opieki logopedycznej w aktualnie możliwych organizacyjnie formach inspiruje i zachęca do działań na rzecz jej dywersyfikacji. Następuje odejście od ciągle nadmiernej koncentracji w specjalistycznych poradniach i uruchamianie pomocy zdecydowanie bardziej dla ucznia dostępnej, dlatego świadczonej w szkole przez kompetencyjnie różnie przygotowanych, ale uzupełniających się w pracy terapeutycznej profesjonalistów-logopedów dyplomowanych oraz ich asystentów<sup>8</sup>. Zadania pierwszych powinny koncentrować się na diagnozie i terapii poważnych opóźnień i zaburzeń rozwoju mowy oraz koordynacji działań rodziców i nauczycieli w celu zwiększenia efektywności pracy. Natomiast, asystenci logopedy, głównie nauczyciele (w tym wspomagający, zatrudnieni w oddziałach integracyjnych), pedagodzy specjaliści, także pedagodzy innych specjalności i średni personel medyczny, będą koncentrować się na realizacji badań przesiewowych, dokonywaniu wstępnej diagnozy oraz terapii niewielkich opóźnień i zaburzeń mowy (np. wad artykulacyjnych), na prowadzeniu działań i ćwiczeń o charakterze profilaktyczno-terapeutycznym. Ich działalność powinna być kompatybilna z pracą logopedy dyplomowanego – winna uzupełniać, kontynuować, a niekiedy wstępną diagnozą poprzedzać późniejszą korekcję. W systemie opieki logopedycznej niebagatelną rolę ma do spełnienia logopeda-specjalista, pracujący w szkole wyższej na stanowisku naukowo-dydaktycznym. Jego zadaniem byłoby prowadzenie badań o charakterze naukowym i praktycznym, a także działalność dydaktyczna, czyli przygotowanie logopedów dyplomowanych i asystentów logopedów.

W mojej ocenie, niezbędne jest dokonanie zmian w sposobie świadczenia opieki logopedycznej oraz w systemie kształcenia świadczących ją profesjonalistów. Zwłaszcza że w opiece logopedycznej odnotowuje się dotąd wiele problemów, najczęściej powodowanych ograniczoną dostępnością czy dystrybucją wysoko specjalistycznej pomocy diagnostycznej i terapeu-

<sup>8</sup> Por. tamże.

tycznej, świadczonej przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne (także inne specjalistyczne), przy równoczesnym braku tzw. kadr pomocniczych, czyli nauczycieli i pedagogów odpowiednio przygotowanych do działania na terenie szkoły. Ich aktualnym zadaniem w sytuacji włączenia dziecka w ogólnodostępny system edukacji jest rozpoznanie zakresu jego potrzeb i ich właściwe zabezpieczenie. Za błąd uznaje się przerzucanie odpowiedzialności za efekty kształcenia ucznia wyłącznie na zajęcia specjalistyczne<sup>9</sup>. Przy czym, możliwość korzystania z zajęć specjalistycznych nie powinna wyłączać dziecka z toku zajęć programowych. Powyższe oblige do takiej weryfikacji dotychczasowego systemu kształcenia kadr logopedycznych, która uwzględni potrzebę jego zróżnicowania zarówno w zakresie poziomu przygotowania, jak i nadania określonych uprawnień zawodowych w ramach pozyskanych kwalifikacji<sup>10</sup>.

Współczesne działania, zmierzające w naszym kraju do wzmocnienia interdyscyplinarnego i ustawicznego kształcenia pedagogów i nauczycieli, jak też usprawnienia mechanizmów uznawania kwalifikacji uzyskiwanych w różnych, w tym poza wyższą edukacją formach, stwarzają możliwość wskazanego, zróżnicowanego logopedycznego przygotowania. Nadzieję na uregulowanie kwestii dają tworzone ramy kwalifikacji dla kierunków nauczycielskich i pedagogicznych. Jednakże, w ich treściach programowych i efektach kształcenia uwzględniona powinna być wiedza, umiejętności, kompetencje personalne i społeczne<sup>11</sup>, niezbędne w sytuacji upowszechniania edukacji włączającej uczniów o specjalnych potrzebach, w tym w zakresie diagnozy i terapii logopedycznej<sup>12</sup>.

Kreowane przez uczelnie wyższe nowe kierunki i specjalności studiów, w tym związane z opieką logopedyczną to szansa na swoistą deregulację zawodu logopedy poprzez poszerzenie grona osób mogących pomóc dziecku na terenie szkoły, a więc w toku zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych. Dlatego warto podkreślić, że w obecnym kompetencyjnym przygotowaniu nauczycieli<sup>13</sup> i pedagogów z równie dużą uwagą odniesiono się do kształcenia praktycznego, jak i teoretycznego. Uznano, że wiedza i praktyczne umiejętności w zakresie terapii opóźnień i zaburzeń mowy u dzieci/uczniów są niezbędne w celu kreowania ich poprawnych

<sup>9</sup> *Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna.*

<sup>10</sup> Por. E. Minczakiewicz, *Logopedia*; G. Jastrzębowska, *Stan i perspektywy opieki logopedycznej.*

<sup>11</sup> <http://www.nauka.gov.pl/finansowanie/fundusze-europejskie/program-operacyjny-kapital-ludzki/krajowe-ramy-kwalifikacji/zestawienie-definicji-krk/> [dostęp 2011].

<sup>12</sup> Z. Janiszewska-Nieścioruk, *Opieka logopedyczna w kontekście proinkluzyjnych dążeń.*

<sup>13</sup> *Standardy kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, Załącznik do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 17 stycznia 2012 r.*

relacji w społeczności grupy/klasy/szkoły. Przy czym, aby owe relacje były poprawne, konieczne jest kształtowanie „adekwatności osobowej” dziecka, a w konsekwencji posiadanie takich kompetencji, które pozwalają na bycie przyjętym w społeczności uczniowskiej, respektowanie jej prawa, nieczynienie krzywdy innym<sup>14</sup>.

### **Możliwość druga.**

## **Opieka logopedyczna w obecnych proinkluzyjnych zapisach prawa oświatowego**

Zasady organizacji opieki logopedycznej i sposób funkcjonowania jej poszczególnych form uregulowano w najnowszych, obowiązujących od 2010 roku, rozporządzeniach Ministra Edukacji Narodowej<sup>15</sup>. Opieka logopedyczna jest w nich ujęta jako nieodłączny element bogatej, zróżnicowanej oferty specjalistycznego wspierania dziecka/ucznia dotkniętego niepełnosprawnością, o specjalnych potrzebach w przestrzeni ogólnodostępnej lub integracyjnej edukacji. Zatem, w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych poza realizacją zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, odpowiednimi warunkami do nauki, specjalistycznym sprzętem i środkami dydaktycznymi, zabezpiecza się zajęcia specjalistyczne, np. korekcyjno-kompensacyjne, socjoterapeutyczne lub inne o terapeutycznym charakterze, wśród nich logopedyczne.

Uczniom z orzeczeniami opracowuje się indywidualne programy edukacyjno-terapeutyczne, które zalecają również formy i metody terapii logopedycznej. Indywidualny program, cyklicznie weryfikowany i modyfikowany jest efektem pracy zespołowej. Określa rodzaj i zakres zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów, w tym logopedów i nakłada obowiązek monitorowania postępów ucznia. Praca zespołu, w którym mogą uczestniczyć rodzice, jest konsekwencją wcześniejszych decyzji i działań, uwzględnia postępy edukacyjne i skuteczność zastosowanych form terapii oraz wsparcia w ramach prointegracyjnego i włączającego kształcenia, udzielanego przez pedagoga specjalnego, na którego zatrudnienie pozwala się w ustanowionych rozporządzeniach. Ma on współorganizować określone

<sup>14</sup> J. Kruk-Lasocka, *Dostrzec dziecko z perspektywy edukacji włączającej*, Wrocław 2012.

<sup>15</sup> Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 17.11.2010 r., regulujące w różnym stopniu sytuację uczniów o szczególnych indywidualnych potrzebach rozwojowych, edukacyjnych oraz możliwościach psychofizycznych w systemie ogólnodostępnej i specjalnej edukacji, w tym zakres i formy udzielanego wsparcia logopedycznego (DzU nr 228, poz. 1490; DzU nr 228, poz. 1489; DzU nr 228, poz. 1487; DzU nr 228, poz. 1491).

w programie zajęcia, wychowywać uczniów, uczestniczyć w zajęciach edukacyjnych, udzielać pomocy nauczycielom i specjalistom w doborze form i metod pracy. Koordynuje także działania włączające rodziców w pracę terapeutyczną z dzieckiem<sup>16</sup>. Jak zauważa Joanna Kruk-Lasocka<sup>17</sup>, edukacja włączająca potrzebuje włączonego w proces edukacji rodzica.

Wszechstronne i zróżnicowane sposoby edukacyjnej, terapeutycznej i specjalistycznej pomocy udzielane będą uczniowi na każdym etapie kształcenia, także przedszkolnego, gdyż doceniono wreszcie fakt, że odgrywa ono kluczową rolę w procesie wyrównywania szans społecznych i edukacyjnych dzieci wywodzących się ze środowisk o niskim socjokulturowym czy społeczno-kulturowym statusie, a więc z grupy edukacyjnego ryzyka, w tym nierzadko obarczonych niepełnosprawnością bądź o specjalnych potrzebach. Dzieci „zgubione” na początku drogi do wykształcenia, mogą być „zgubione” na zawsze. Dzieci „mlecze” przewyciężające wszystkie przeciwności losu są rzadkością i dlatego liczba przedszkoli wyrównujących edukacyjne i społeczne szanse, poprzez wczesną stymulację intelektualną i wielospecjalistyczne wsparcie, powinna ulec radykalnemu zwiększeniu<sup>18</sup>. Zachodzą jednak obawy, że ciągle zbyt mało dzieci jest włączanych w tę edukację, w swej ofercie zbyt jednorodną i tradycyjną, dotychczas zaniebywaną, mało dostępną, ubogą poprzez ofertę organizacyjnych rozwiązań (też dystrybucję na wsi i w mieście) oraz zaprzepaszczanie kompensacyjnych i terapeutycznych możliwości i walorów<sup>19</sup>. Walory i możliwości edukacji coraz częściej są dostrzegane przez władze samorządowe, a w szczególności stowarzyszenia rodziców i podmioty te z dużą skutecznością pozyskują unijne środki na tworzenie nowych punktów oraz oddziałów przedszkolnych<sup>20</sup>. Przy czym, oferta programowa nowo tworzonych form edukacji przedszkolnej coraz rzadziej jest tylko tradycyjna.

Zobligowani zaleceniami strategii lizbońskiej, intensyfikujemy działania na rzecz upowszechniania przedszkolnej edukacji, a w kontekście przywoływanych wcześniej ministerialnych uregulowań włączania wszystkich dzieci w ogólnodostępny system kształcenia z zabezpieczeniem wszechstronnego wsparcia. Dzieci otrzymują dzięki temu szansę na wczesne uzupełnienie braków poprzez stymulację, diagnozę i korektę ewentualnych deficytów,

<sup>16</sup> Z. Janiszewska-Nieścioruk, *Opieka logopedyczna w kontekście proinkluzyjnych dążeń*.

<sup>17</sup> J. Kruk-Lasocka, *Dostrzec dziecko*.

<sup>18</sup> Por. J. Koraszewski, *Dzieci mlecze*: <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s.5622> [dostęp 18.11.2007].

<sup>19</sup> B. Murawska, *Segregacje na progu szkoły podstawowej*, Warszawa 2004; *Dzieci z grup edukacyjnego ryzyka*, [w:] *Małe dziecko w Polsce – raport o sytuacji edukacji elementarnej*, red. T. Szlendak, Warszawa 2006: <http://www.frd.org.pl>.

<sup>20</sup> <http://www.gazetaprawna.pl/drukowanie/376489> [dostęp 2009].

wad, zaburzeń, w tym związanych z mową oraz innych nieprawidłowości utrudniających naukę i kontakty z rówieśnikami<sup>21</sup>. Dostrzega się konieczność prowadzenia dalszych systemowych zmian w edukacji dzieci, także w wieku żłobkowym. W tej kwestii wypada odnotować fakt, że w kwietniu 2011 roku weszła w życie ustawa, która umożliwia dostęp do nowych form opieki dzieciom do 3. roku życia<sup>22</sup>. Poza żłobkiem będą nimi kluby dziecięce, dzienny opiekun i niania. Uchwalenie ustawy uznawane jest za przejaw nowoczesnego rozwiązania sytuacji zawodowej kobiet i rodzin wychowujących dzieci<sup>23</sup>. Jest jednak krytykowane z uwagi na niebezpieczeństwa, jakie ze sobą niesie, zwłaszcza w przypadku wyboru czy preferowania przez rodziców/opiekunów pierwszej formy opieki. Przebywanie w zinstytucjonalizowanej formie, jaką jest żłobek, może utrudniać dziecku zbudowanie bezpiecznej więzi emocjonalnej z opiekunem, a w konsekwencji – zaburzone późniejsze relacje społeczne<sup>24</sup>. Nowe możliwości w zakresie opieki i wsparcia dziecka, w tym rozwoju i ewentualnej terapii opóźnień oraz zaburzeń mowy w celu zapobiegania ich społecznym następstwom, obligują do tego, aby ich realizacja, podobnie jak przywoływanych wcześniej rozporządzeń, była sukcesywnie monitorowana, a zauważane słabości usuwane. Tym bardziej, że poza warunkami świadczonych usług, zasadami ich finansowania, nadzorem nad warunkami i jakością opieki nad dziećmi do 3. roku życia, w treści ustawy określono kwalifikacje osób mogących ją sprawować, w czym dostrzegam możliwość takiego ich ukierunkowania, aby obejmowały wiedzę, umiejętności oraz kompetencje interpersonalne i społeczne związane z kształtowaniem mowy dziecka we wczesnym okresie rozwoju.

Złoty okres rozwoju mowy dziecka do 3. roku życia (obejmujący okres melodii, wyrazu i zdania), jak go niezwykle trafnie określił prof. Leon Kaczmarek, umożliwia uwzględnienie w postępowaniu opiekunów i nauczycieli (także logopedów wychowawczych) tych czynników, które intensyfikują rozwój oraz eliminowanie poprzez profilaktykę i ewentualną korekcję czynników ograniczających czy zaburzających. Jest to okres, dla którego waga sformułowanych przez L. Kaczmarka<sup>25</sup> prawideł kształtowania się

<sup>21</sup> Por. E. Tarkowska, „*Nie masz kasy, jesteś nikim*”. *O pogłębianiu nierówności przez szkołę*, [w:] *Wychowanie. Pojęcia – Procesy – Konteksty. Interdyscyplinarne ujęcie*, red. M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak, Gdańsk 2008.

<sup>22</sup> Ustawa z 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (DzU z 3 marca 2011, nr 45, poz. 235).

<sup>23</sup> <http://www.polityka.pl/kraj/rozmowy/1511964,1,ustawa-zlobkowanareszcie.read#i-zzz1R9jc8bqz> [dostęp 2011].

<sup>24</sup> <http://opiekun-dzienny.pl/index.php/tekst-ustawy-zlobkowej/101-krytycznie-o-ustawie-zlobkowej> [dostęp 2011].

<sup>25</sup> L. Kaczmarek, *Nasze dziecko uczy się mowy*, Lublin 1977; *Rewalidacja dzieci i młodzieży z zaburzeniami mowy*, [w:] *Pedagogika rewalidacyjna*, red. A. Hulek, Warszawa 1988.



mowy dziecka i zasad postępowania logopedycznego w wielu zakresach pozostaje niezmienna, a ich przestrzeganie jest konieczne, mimo społeczno-kulturowych przemian. Obliguje do tego wspomniana ustawa, która m.in. przewiduje, iż w ramach opieki nad dzieckiem realizowana będzie nie tylko funkcja opiekuńczo-wychowawcza, ale także edukacyjna. Opieka we wskazywanych formach (z wyłączeniem niani) może być sprawowana do końca roku szkolnego, w którym dziecko ukończy 3. rok życia lub wyjątkowo do ukończenia 4. roku życia w przypadku braku możliwości lub trudności objęcia dziecka wychowaniem przedszkolnym. Wyjątkową sytuację powierzenia opiece żłobkowej dziecka powyżej 3. roku życia potwierdzają rodzice/opiekunowie w obowiązkowym oświadczeniu dla podmiotu prowadzącego o przeszkodach w objęciu dziecka wychowaniem przedszkolnym. Warto powtórzyć, że w trosce o jakość systemu opieki nad dzieckiem realizacja ustawy będzie monitorowana. Za konieczne uznano inspirowanie badań, ekspertyz i analiz dotyczących systemu, prowadzenie pilotażowych programów wczesnej edukacji dziecka oraz ewaluację jakości opieki nad dzieckiem w wieku do trzech lat i systemu nadzoru nad jej różnymi formami<sup>26</sup>. W pełni doceniono znaczenie ustawy dla wspierania rozwoju dziecka oraz eliminowania czynników opóźniających i zaburzających. Stanowi zatem podstawowe ogniwo w łańcuchu specjalnej i wczesnej pomocy, w tym logopedycznej, oferowanej dziecku. Pomoc może być kontynuowana w ogólnodostępnej i zarazem włączającej edukacji, w postaci zintegrowanego systemu usług świadczonych wspólnie przez zespół edukacyjny – nauczycieli, pedagogów, w tym pedagogów specjalnych i innych specjalistów oraz rodziców zaangażowanych w kreowanie indywidualnej drogi kształcenia<sup>27</sup>. Przygotowani do świadczenia specjalistycznej pomocy profesjonaliści powinni koncentrować się w swych działaniach na włączaniu uczniów o szczególnych potrzebach w przestrzeń ogólnodostępnej edukacji.

## Refleksje końcowe

Organizowanie edukacji włączającej uczniów ze specjalnymi potrzebami obliguje do wzbogacenia kompetencji nauczycieli i pedagogów o wiedzę i umiejętności w zakresie wspomaganie, jak też terapii opóźnień i zaburzeń w rozwoju ich mowy. Już na etapie edukacji przedszkolnej powinni koncentrować się na ogólnej zdolności dzieci do komunikowania się, któ-

---

<sup>26</sup> Por. Barbara Matysik, [http://samorząd.infor.pl/temat\\_dnia/artykuly/501476,ustawa\\_zlobkowa\\_weszla\\_w\\_zycie.html](http://samorząd.infor.pl/temat_dnia/artykuly/501476,ustawa_zlobkowa_weszla_w_zycie.html) [dostęp 2011].

<sup>27</sup> Por. G. Szumski, *Wokół edukacji włączającej*, Warszawa 2010; J. Kruk-Lasocka, *Dostrzec dziecko*.

ra dawałaby możliwość porozumiewania się z otoczeniem. W przypadku dzieci z uszkodzonym słuchem, które nie posługują się mową dźwiękową, za korzystne uznać można rozpoczęcie komunikowania się od zastosowania konwencjonalnych i niekonwencjonalnych gestów naturalnych oraz prób stymulowania dziecka do używania języka dźwiękowego. Przy czym, podstawą do oceny postępów w rozwoju określonej formy komunikowania się powinna być obserwacja preferencji do porozumiewania się z użyciem języka dźwiękowego lub metody wykorzystującej gesty i mimikę<sup>28</sup>. Wskazane jest zatem wyrównywanie szans dzieci/uczniów w sytuacji ich włączenia w ogólnodostępny system szkolny poprzez stwarzanie odpowiednich warunków do rozwoju języka, specjalistyczne zajęcia logopedyczne wspomagające rozwój językowy dziecka, korekcję opóźnień i zaburzeń mowy, w wymiarze cyklicznie weryfikowanym i zawsze adekwatnym do indywidualnych potrzeb. Nauczyciele i pedagodzy aktywnie angażując się w proces terapii logopedycznej ucznia i stanowiąc tego procesu pośrednie ogniwo, będą tworzyć warunki dla komunikacji z otoczeniem, przy wykorzystaniu różnych metod. Dlatego, konieczne będzie wykorzystanie wskazanych możliwości, z równoczesnym usunięciem słabości zarówno tych w systemie edukacji, jak i w dotychczasowym systemie nauczycielskiego i pedagogicznego kształcenia. Pomogą one nauczycielom i pedagogom w procesie przeobrażeń swojej roli, zadań, nastawień do ucznia włączonego w przestrzeń ogólnodostępnej edukacji<sup>29</sup>.

## BIBLIOGRAFIA

- Demelowa G., *Przedszkole – podstawowe ogniwo pomocy logopedycznej*, Logopedia, 1978, nr 13.
- Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna. Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?* Przewodnik, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2010.
- Janiszewska-Nieścioruk Z., *Aktualne preferencje edukacyjne uczniów o specjalnych potrzebach i ich konsekwencje*. Referat wygłoszony na Ogólnopolskiej Konferencji „Dyskursy pedagogiki specjalnej” zorganizowanej przez Zakład Pedagogiki Specjalnej Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego (25-27.05), Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2011.
- Janiszewska-Nieścioruk Z., *Opieka logopedyczna w kontekście proinkluzyjnych dążeń uczniów o specjalnych potrzebach*, Komunikace a handicap: sborník textů mezinárodní vědecké konference (6-7.9.2011), Gaudeamus, Hradec Králové 2012.
- Jastrzębowska G., *Podstawy teorii i diagnozy logopedycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1998.

<sup>28</sup> *Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna.*

<sup>29</sup> J. Kruk-Lasocka, *Dostrzec dziecko.*

- Jastrzębowska G., *Stan i perspektywy opieki logopedycznej w Polsce*, [w:] *Logopedia. Pytania i odpowiedzi. Podręcznik akademicki*, red. T. Gałkowski, G. Jastrzębowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1999.
- Kaczmarek L., *Nasze dziecko uczy się mowy*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1977.
- Kaczmarek L., *Rewalidacja dzieci i młodzieży z zaburzeniami mowy*, [w:] *Pedagogika rewalidacyjna*, red. A. Hulek, PWN, Warszawa 1988.
- Kaczmarek L., *Model opieki logopedycznej w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1991.
- Koraszewski J., *Dzieci mlecze*: <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s.5622> [dostęp 18.11.2007].
- Kruk-Lasocka J., *Dostrzec dziecko z perspektywy edukacji włączającej*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2012.
- Minczakiewicz E., *Logopedia. Mowa – Rozwój – Zaburzenia – Terapia*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1997.
- Minczakiewicz E., *Początki i rozwój polskiej logopedii*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 1998.
- Murawska B., *Segregacje na progu szkoły podstawowej*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2004.
- Murawska B., *Dzieci z grup edukacyjnego ryzyka*, [w:] *Małe dziecko w Polsce – raport o sytuacji edukacji elementarnej*, red. T. Szlendak, Fundacja Rozwoju Dzieci im. J.A. Komeńskiego, Warszawa 2006: <http://www.frd.org.pl>
- Standardy kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela*, Załącznik do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 17 stycznia 2012 r. (poz. 131) DzU z 6 lutego 2012 r. poz. 131.
- Szumski G., *Integracyjne kształcenie niepełnosprawnych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Szumski G., *Wokół edukacji włączającej*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2010.
- Tarkowska E., „*Nie masz kasy, jesteś nikim*”. *O pogłębianiu nierówności przez szkołę*, [w:] *Wychowanie. Pojęcia – Procesy – Konteksty. Interdyscyplinarne ujęcie*, red. M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008.